

Vzor.

Spisal Roman Košir.

Ve v petindvajsetem letu je bil in vendar še ni ljubil nikdar. Še nikdar ni bil okusil tiste sladke groze, ki obide človeka ob poljubu mehkih ženskih ustnic, še nikdar ni užil tiste razkošne omedlevice v objetju belih rok, ko nam šepeče na uho ljubeče bitje: »Kako te ljubim! — kako te ljubim!« — Še nikdar ne! In vendar, kako je hrepenel, kako hlepel po popolni ženski ljubezni! Srce, dušo, vse svoje žitje bi bil rad poklonil ženskemu bitju, ki bi ga bilo osrečilo. Delal bi bil za-nje noč in dan, trpel, skrbel, zbiral, hranil, da bi ga le ona ljubila srečna — vdana — zvesta. Vsemu bi se bil odpovedal, živel le za-njo, ji izpolnil vsako najmanjšo željo, pa ljubil, ljubil!

Bil je fantast, idealist.

Kadar je bil sam, je iztezal roke za žensko ter se sam trapil in mučil s prestrastnim, neutešenim hrepenenjem; kadar pa jo je srečal, videl njene bujnovitke ude, jagodaste ustnice, belo, čisto, ozko čelo, videl njene kakor alabaster krasne ročice pa njeno nožico v prosojni nogavici, ah, tedaj je vselej zardel kakor petnajstletna devojčica, povetil je oči, srce pa mu je hotelo utoniti od same plahe razburjenosti...

Da, da, plah je bil vedno, bojazljiv in sramežljiv.

Često je za trdno sklenil: »danes jo pozdravim, se ji predstavim, pa ji rečem, da mislim ves dan na-njo, da sanjam vse noči o njej — ji povem, da jo ljubim iz vsega srca, iz vse duše, iz vseh moči . . .« Ko pa je prišel usodni trenotek, tedaj mu je upadel pogum, noga se mu je obrnila v stran, in zbežal je, bežal pred njo, pa se togotil sam nad seboj . . .

In tako se mu je godilo od takrat, ko se je zavedel, da je — fant . . . Njegovi ženski vzori so se drug za drugim porazgubili, so se ali zaljubili, ali pa celo pomožili — on pa je ostal sam, brez ljubezni, a s srcem, ki je bilo polno neutešenih želja in nadej.

In leta so minevala. Njegovi tovariši so bili že dolgo srečni s svojimi izvoljenkami, nekateri tudi že s svojimi ženkami — le njega ni moglo premagati niti najvabljujejše smehljanje lepih zapeljivih ustec, le njemu niso mogli zamoriti plahosti in nezaupnosti v samega sebe niti najžarnejši izživajoči pogledi ljuboželjnih bitij . . .

Kaj je bilo neki vzrok temu?

Morda prirojena boječnost, morda napačna odgoja in družba v mladih letih ali pa nervoznost ali kaj drugega . . . Kdo bi bil mogel to dognati! — Spoznal sem ga, ko je bil že zrastel skoro v mladega moža, ko je bilo vsako popraviljanje njegovega značaja že prekesno, zamujeno, zato pa tudi brezuspešno.

* * *

Bilo je v maju, ki je na Dunaju tako lep, tako gorak, tako svetel. Na »Ljudskem vrtu« so cvetli velikanski grmi vijoličasto-rdečega španskega bezga tam ob nešteti belih stezicah ter razširjali najbohotnejši vonj; divji kostanji so se košatili z mladim, mehkim, svetlozelenim perjem; veliki vodomet je brizgal svoj srebrni žarek v nedogledno višino ter se padajoč razprševal v milijone in milijone raznobojnih biserov. Vrabci so vreščali, se topli, se kopali in igrali. Lahen vetrc je šumel v vrhovih drevja in grmičevja, a gori na azurnem nebu, čistem kakor deviška duša, se je smehljalo naše dobrotljivo solnčece.

Po potih, stezah in stezicah je kar gomezelo veselih, lepih, elegantnih ljudi. Oh, koliko neprodirno globokih, črnih, tako toplo zročih, duhovitih, šegavih, sanjavih oči . . . oh, koliko divnih ustec, koliko klasičnih noskov, bradic in ušesc . . . oh, koliko kipnih, stasitih teles, kakor nalašč ustvarjenih za ljubezen, je bilo videti ondi! — In povsod radost — povsod smeh — življenje.

Tam zadaj, blizu kipa toli rahločutne pesnice Sapfe, tam v drevesnem zatišju pa je igrala in igrala vojaška godba, polneč ves vrt z morjem sladko vznemirljivih, dušo vznášajočih, s srcem se poigravajočih glasov.

In ljudstvo je šetalo, napol glasno za godbo popevajoč, po taktu poskočnega valčka, napol stopajoč, napol plešoč ter se smehljajoč, s koketnimi koraki in pogledi, veselo, srečno, blaženo . . .

Oj, vi majski dnevi na Dunaju, oj ve blažene urice prežite med cvetočim, vonjajočim španskim bezgom in radostno pevajočim lepim dunajskim narodom, ne pozabi vas nikdar, kdor vas je gledal in užival s toli srečnim, prepolnim srcem kakor moj prijatelj — idealist Janko! —

Ondi za Tezejevim hramom je odmenjen otročjim posetnikom primeren prostor. Tam se igra vedno — od jutra do mraka — tolpa otrok, velikih in majhnih, s kolesi, obroči, z žogami, skakalnicami, lovilkami, bobni in trompetami, da se glasi neprestan vrišč, krik, vik, pa tudi jok.

Okoli igrišča so postavljene v velikem krogu zložne klopi z naslanjali, pa široki železni stolci. Dočim poseda na klopi preprostejše, ubožnejše občinstvo, so železni stolci, za katere je treba vsakomu plačati neznatno vsotico, polni finejšega, elegantnejšega ljudstva. Največ sedi ondi seveda častitih očetov, milostljivih mamic, pa dojk, pestunjev, in — guvernantk. Tu nadzorujejo početje otrok, kramljajo med seboj, poslušajo le malo oddaljeno godbo ali pa čitajo.

In na dveh izmed tistih stolcev, tičečih tesno drug ob drugem, sta sedela tistega lepega, gorkega, svetlega majskega dne Janko in — guvernantka Elza . . .

Kako se je to čudo zgodilo?

Odkar se je bil začel po begu zime polniti vrt vsaki dan z mnogobrojnejšimi gosti, je že lazil za njo. A le iz dalje, obožujoč, hrepeneč — po svoji navadi . . . Ko je videl prvič njene kakor oglje črne, velike, žareče oči z dolgimi, resastimi, svilnatimi, malo upognjenimi trepalnicami in gostimi, širokimi, zaokroženimi obrvmi; ko je zazrl prvič njen krasni obrazek, žoltobled, bel kakor vosek pristnih sveč, njen klasično ravni nasek, nekoliko velike, bohotne, živordeče ustnice in dražestno okroglo brado; ko mu je obvisel pogled na njenem močnem, temnopoltem tilniku, na jako razvitem, klasično oblikovanem nedriju, ozkem pasu in na skoro pretiranem obočju; ko je prvič videl visoko, vitko, a vendar bujno postavo Elzino in njeno ponosno, v bokih se zibajočo hojo . . . ah, tedaj je bil Janko zopet zaljubljen, da je hodil ves dragi dan po vrtu in okoli Elzinega stola, da je videl, mislil le na njo, govoril ter sanjal le o Elzi. Vse njegove želje so se vrtele samo okoli nje . . . Toda jo nagovoriti, se ji pridružiti, ji povedati, da je očaran, zadivljen, omamljen od njene krasote, in da jo — ljubi, ljubi — strastno, globoko, iz dna srca, samo njo . . . oh, le to je bila že mesec dni njegova misel, le to njegov namen vsaki dan. Vsako jutro je prestal uro pred svojim zrcalom, želeč, da uravna čim najskrbnejše svojo toaleto. Hotel je biti lep . . . In vsako jutro mu je bilo srce polno poguma in podjetnosti. Ko pa je zagledal pred seboj njeno vranjelaslo glavico, se je ves njegov pogum razpuhtel v prazen nič, in — beseda je ostala neizgovorjena . . . In hrepenenje, mučenje in pa zaničevanje samega sebe se je začelo z nova . . .

Usoda, ki se toli rada igra s človeškim srcem, metaje kamenje na stezo, ki vodi do zaželjene sreče, pa je napravila tukaj zopet dobrotno izjemo. In tako se je zgodilo, da se je mali, štiriletni Vilček, Elzin varovanec, zapletel ravno pred Jankom v svoje veliko kolo,

padel vznak ter začel neusmiljeno kričati. Janko ga je dvignil na noge ter ga tolažil.

Tedaj pa je pristopila k njima Elza.

»Lepa hvala! — silno ste ljubeznivi! — Oh, ti neugnani otročaji... oprostite!« je dejala.

»O, prosim, gospodična!« je zajecal Janko, rdeč kot rak v obe lici.

»Moj Bog, ves ste se pomazali... glejte, vaši črni pantaloni!« je tarnala guvernanta, vsa obupana, pa brisala dečka.

»O, o... nič ne de... malenkost — je že vse v redu,« se je branil Janko.

Strašno je bil neroden. Ona pa je peljala jokajočega Vilčka k svojemu stolcu ter, oziraje se po Janku, dejala otroku:

»Tiho bodi! Saj si zopet lep. Tako!... Pojdi sedaj h gospodu doktorju, pa mu reci lepo: 'Hvala!' Nu, pojdi, pojdi, Vilček!«

Deček je utihnil ter zvedavo gledal gospoda, ki si je smehljaje čistil z robcem zaprašene hlače.

»Nu, le pojdi — saj si tako priden fantek — pa reci gospodu: 'Lepa hvala!'« je silila guvernanta. Deček, bister, črnolas, kodrav, pa je stekel k Janku, in ponudivši mu svojo ročico, je dejal počasi, s svojimi še od solz se svetlikajočimi očesci ljubko ga gledaje: »Hvala!«

»O, kako si ti lep in priden deček!« je vzkliknil Janko; in segši v žep, mu je dal desetico: »Tu imaš, pa si kupi bonbončkov, ker si tako...«

Vilček je stekel vriskaje k Elzi, ne da bi čakal konca Jankovega odgovora. In čudno, Janko je šel za njim. Pristopivši pa k Elzi, ni vedel, kaj bi še zinil. Dobrovoljno, raztreseno, topo se smejoč, je poslušal dečka, ki je blebetal v eno mer:

»Elza, bonbončkov, bonbončkov!« ...

Guvernanta je bila zapazila že davno, kako je Janko postopal za njo. Koketno se mu je nasmehnila in, pokazavši prazni stolec poleg svojega, je dejala:

»Morda izvolite?«

In ko je sedel, je nadaljevala s prijetnim altom:

»Zdi se mi, gospod doktor, da sem vas že večkrat srečala... tudi tu na vrtu.«

»Da, da... gospica, tudi jaz... skoro vsaki dan sem tu... lep vrt.«

Oh, kako neroden, kako bedast se je zdel tedaj sam sebi! Skoro da ni znal govoriti vpričo nje. Ona pa je bila mirna, kakor da ga

pozna že od nekdanj. Zbral je vse svoje moči ter, brskajoč s paličico po pesku, jo vprašal:

»Če se ne motim, gospica . . . niste li Čehinja? Vaš izgovor . . .«

»Da, Pražanka sem . . . sedaj gñvernanta pri veletržcu Löwyju. In vi, gospod doktor, ste li tudi Slovan?«

Pogledala mu je s svojimi žarkimi očmi naravnost v obraz, poigravajoč se z zvezkom iz svetlordeče vezane Engelhornove zbirke pripovednih spisov.

»Slovenec sem iz Metlike . . . poslednje leto na vseučilišču,« je odgovoril Janko. Spomnivši se pa, da se še ni predstavil, je dejal: »Dovolite, gospica! . . . Moje ime je Janko Poljanec.«

»Oj, kako me veseli! . . . Torej sva po narodnosti brat in sestra! — Ne morete si misliti, kako težko mi je tu na Dunaju, ker moram govoriti vedno nemško!«

»Saj je vendar okoli stotisoč vaših rojakov tu, in vi . . .?«

»Z nikomer ne pridem v dotiko! — Kje li? Obitelj, v kateri služim že tretje leto, je strogo nemška ter zahaja le v nemške kroge. Sama pa seveda ne morem nikamor . . . Oh, da, prav vesela sem, da bom mogla sedaj vsaj z vami včasih pokramljati v materinščini! Saj znate češki, gospod doktor, kaj ne da? — In kadar utegnete, pridite sem na vrt . . . Saj boste, kaj ne da? — O, da, da, vi morate priti!« . . .

Poljanec je bil ves očaran radi Elzine ljubeznivosti. Kar zamaknjen je zrl v njen obrazek; čudil se je njenim krasno belim zobkom in divnim očem ter si mislil:

»Moj Bog, kako je čarobna — kako božanstvena, pa vendar tako prijazna!«

Glasno pa je dejal češki:

»V nepopisno srečo si bom štel, gospica, če bom smel kramljati z vami, kadar koli se vam bo ljubilo! — Na uslugo vam bom sploh v vsakem oziru« . . .

In govorila sta dalje: Elza o Löwyjevi obitelji, o Vilčku, o Pragi in Dunaju — Janko pa o Ljubljani, Metliki, o svojem modroslovnem doktoratu in o svoji bodoči službi. Minila jima je dobra ura; godba je utihnila, in vrt se je polagoma praznil. Mračilo se je že.

Tedaj je poklicala tudi Elza svojega varovanca, da pojdeta domov. In vstala je ter ponudila svojo ozko ročico Janku, rekoč:

»Z Bogom! — Pa do svidenja!«

Ni si je upal prositi, da bi jo smel spremiti. Stoječ pred njo, je postal zopet ves vznemirjen; okorno se klanjajoč in svoj klobuk v roki držeč, je zajecal:

»Klanjam se! — Kdaj izvolite ... to se pravi ... saj ste vsaki dan na vrtu ... In jaz bom tako svoboden, če vam nisem nadležen ...«

»Nikakor ne, gospod doktor!« mu je zatrjevala ona. »Nasprotno: prav veselilo me bo! Saj sem vedno ves popoldan sama. Pogovoriva se še o marsičem. Torej: jutri se zopet vidiva — in morda ravno na teh stolah!«

Z nova mu je ponudila malo drobno desnico, ga pogledala tako gorko s svojimi ognjenimi očmi, da se mu je vrtelo vse v možganih, in smehljaje je odvedla Vilčka.

Poljanec pa ni šel domov. Silno je bil vesel. In v srcu je čutil neko toploto in sladko tesnobo, kakor še nikdar poprej. Hitel je tja, kjer je največ ljudi: na Graben; zakaj sam s svojo srečo ni mogel biti.

In prišedši v tisto slovito ulico, je videl, da prižigajo že povsod luči. »Kako po bliskovo mi je minil danes popoldan!« si je mislil.

V prekrasnih, umetniško prirejenih, bogatih, jako okusnih in vabljivih izložbah izvestno najelegantnejših ondotnih prodajalnic so zažarele hkratu električne lučice, da se je kopalo v hipu vse v nekem posebnem, čarobnem svitu. Široki Graben se je napolnil z najmodernejšim, najbogatejšim, najlepšim, najpikantnejšim, pa tudi najbolj bahavim občinstvom, ki se je po širokem trotoaru izprehajalo v dveh vrstah gori in doli. In tisti veseli, razposajeni, mogočno resni, gigrsko blazirani, v vseh jezikih sveta čebljajoči ljudje so se zdeli Janku — sami prijatelji. Vse je ljubil tisti večer, vsakoga bi bil najraje objel, pa mu pravil o svoji sreči, da je govoril z Elzo, s krasno, divno, čarobno, ljubeznivo Elzo, ki mu je obljubila že za jutri — sestanek! —

Hodil je torej med vrvečo, radostno množico, pa se smejal, govoril sam s seboj ter bil tako dobre volje, kakor še nikdar.

* * *

Sešla sta se poslej skoro slednji dan. Dočim se je igral mali Vilko med svojimi glasnimi tovarišicami in še glasnejšimi tovariši, sta sedela Elza in Janko na obcestnih, štirikrajcarskih stolah, kramljala, ali pa se šetala po vrtu semtertja, poslušajoč godbo, kritikujoč občinstvo, pa se pomenkujoč o svojem življenju.

Elza je tako polagoma — v odlomkih — povedala svojemu spremljevalcu, da je bil njen oče bogat praški trgovec. Vzgojena je bila v najboljših institutih ter živela do svojega sedemnajstega leta

v največjem izobilju. Oče je imel štirinadstropno hišo in veliko prodajalnico za sukno. Imeli so v narodnem gledališču ložo v prvem nadstropju ter se vozili s svojo kočijo. Kar nanagloma pa je izgubil oče vso imovino. Postal je agent, a se je že dve leti potem ponesrečil na železnici ter umrl v bolnišnici . . . Matere ni imela že od devetega leta. Oče ji je zapustil le par stotakov. Te je porabila za svojo nadaljnjo izobrazbo ter se naučila francoščine in italijanščine.

Po priporočilu tvrdke, pri kateri je služil pokojni oče na zadnje, je postala osemnajst let stara že guvernanta pri baronu A. Poučevala je dve deklici. Imeli so jo vsi jako radi ter ravnali z njo kakor z domačo hčerko. Oh, to so bili najlepši časi njenega življenja! — Baron je prebival večinoma na Dunaju, ker je bil državni poslanec. Baronica pa je najraje potovala ter prebila le par mesecev v Pragi ali na Dunaju. Potujoč z baronico po različnih letoviščih in kopališčih, se je naučila Elza v teku časa še angleščine, v kateri se je utrdila zlasti z daljšim bivanjem v Aleksandriji in v Carigradu . . . Baronica je potovala vedno z dvema služkinjama in s slugo. V Aleksandrijo je vzela s seboj tudi sina Roberta, pa njegovega domačega učitelja. Sicer je ostal Robert vselej pri očetu . . .

Pripovedujoč o svojem potovanju po Švici, Franciji, Italiji, po Balkanu, Turčiji in Afriki, pa je kazala Elza svojo veliko izobraženost; opazovala je vse silno natančno in imela ostro oko in uho za vsako, tudi najmanjšo znamenitost. Poznala je dobro tudi domače češko slovstvo, pa tudi nemško, še bolje pa italijansko in francosko slovstvo, ter bila proučila temeljito tudi svetovno zgodovino.

Razumevno je torej, da je bilo občevanje z njo lahko celo tako nespretnemu zabavniku in tako plašnemu kavalirju, kakor je bil Janko.

Tudi on ni bil porabil svojih vseučiliških let samo za svojo strokovno vedo, za modroslovje in jezikoslovje, temveč se je v prostih urah prav navdušeno bavil z leposlovjem slovanskih in romanskih narodov. Imela sta torej snovi za svoje pogovore vedno dovolj.

In tako sta se navduševala skupaj za Paula Hervieuja, Abela Hermanta, Alfonza Daudeta . . . skupaj se divila nedosežnima slikarjema duševnega žitja: Guy de Maupassantu in Gabrijelu d' Annunziju . . . zgražala se skupaj nad tragiko »Razkolnikova«, pa se rogala frazastemu Ohnetu in zopet občudovala mračno poezijo Švedov, Norvežanov in Dancev. Potem pa sta se razgovarjala dan za dnem o Opatiji, Monaku, Meranu, o Porečah, o narodni noši balkanskih narodov, o običajih mohamedancev in Armencev, pa o slovanski koloniji v Aleksandriji . . .

Zanimivi razgovori! In vendar, vendar . . . kaj so brigali Janka vsi francoski, vsi italijanski, ruski in nordiški realisti in naturalisti . . . kaj so ga zanimala svetovnoslavna kopališča s prekrasnimi okolici, jezeri, morskimi obalami . . . kaj so bili Janku tedaj kostumi Črnogorcev, Arnavtov, Grkov, Armencev . . . tedaj, ko bi bil najraje govoril o Elzinih velikih, ognjevitih, nerazumno globokih očeh, o njeni svileni polti, njenih divnih zobkih in bujnih, črnih laseh . . . ah, tedaj, ko mu je silila vedno po grlu navzgor, ko ga je pekla na ustnicah vedno in vedno le ena, kratka, sladka beseda: »Elza, nepopisno vas — ljubim!« — Odpiral je usta, a ziniti te besede ni mogel, naj se je še toliko pripravljaj. In tako je mineval sestanek za sestankom . . . in tako sta prereševala že vso francosko, italijansko, nordiško, nemško, češko, pa tudi slovensko liriko, epiko in dramatiko . . . a povedal ji vendar še vedno ni bil onega, kar bi ji bil povedal rad že mesec prej, nego sta se seznanila: da jo ljubi, da jo obožuje, da misli na bodočnost le v najslajši zvezi z njo, z Elzo . . .

Sedaj je bila Elza tretje leto pri veletržcu na Franovem ringu. In zakaj ni več pri baronu A.? — Sta-li bili oni deklici že toliko odrasli? — Neverjetno. Elza je bila stara okoli štiriindvajset, petindvajset let. Samo tri, štiri leta je službovala pri baronu. Je-li bila sama odšla, ali so jo bili odslovili? In zakaj? —

Bilo je še toliko takih in enakih vprašanj, katerih si pa Janko stavil — ni. O tem niti razmišljal ni. Kaj ga je tudi brigalo, zakaj je pustila kako službo, ali zakaj je ni obdržala! Smešno. Morda so postali tisti aristokratje, ki so »ravнали z njo, kakor da bi bila domača hčerka,« sčasoma vendarle arogantni, tiranski in brezobzirni. O, koliko slučajev je, da so gospodarji iz početka samo zato prav prijazni in domači s poslom, da ga polagoma tem tesneje privežejo na-se, pa da ga pozneje še tem huje izrabljajo . . . Morda je bila zinila Elza kako žaljivo besedico — v naglici — izpozabivši se — in spor je bil gotov. Morda pa ji plačuje Löwy za vzgojevanje Vilčkovo več . . . morda so Löwyjevi še ljubeznivejši z njo! —

Kdo ve, kaj je bilo! Elza ni povedala sama ničesar o tem — Janko pa ni vpraševal . . .

Neko popoldne sta se zopet šetala po Ljudskem vrtu . . . Zopet se je gnetla najbolj pisana množica semtertja med odcvitajočimi grmi španskega bezga, in ondi v paviljonu je igrala godba.

Tedaj pa je dejala Elza:

»Gospod doktor, prosila bi vas nekaj.«

»Oh, gospica, na vsako uslugo sem vam!« je hitel Janko.

»Nocoj pojdejo vsi Löwyjevi na odhodnico profesorja sorodnika, ki je imenovan za ravnatelja v St. Pöltnu; jaz pa sem svobodna. Bi me li hoteli spremiti v »Narodno gledališče«? Igrali bode Sudermanov »Dom« in jaz bi . . .«

»Z največjim veseljem . . . O, tudi jaz sem želel videti enkrat to mojstrsko dramo!« je zatrjeval Janko. »O, kako krasna prilika! Torej — počakam vas ob polsedmih pred hišo. Ali je prav?«

»Lepa hvala! . . . Toda ne, pred hišo ne! . . . Čakajte me raje pred parlamentom. Da?«

»Kakor hočete, gospica!« —

In počakal jo je. Šla sta.

Pred Narodnim gledališčem so že stale goste tolpe ljudi. Kočija za kočijo se je ustavljala pred širokim portalom. Došlece je sprejemal uniformovan hišnik, vedno in vedno se klanjaje in odkrivaje svojo plešasto glavo. V obširnem vestibulu z dvema blagajnicama je postavalo nekaj dunajskih gigrlov in pa častnikov, ki so zijali v obraz vsaki došli dami ter zbijali nosljaje neslane dovtipe . . . Po kotih so stale teje in ciprese, iz sten pa so moleli simboliški kipi, predstavljajoči dramo, glumo, žaloigro in igro s petjem. Prihajali so gospodje v temnih salonskih suknjah, orokavičeni, s cvetkami v levi gumbnici in z daljnogledom preko ramen. Spremljali so dame v svetlih modrih toaletah, globoko izrezanih na prsni in hrbtni strani, s kratkimi rokavci in preko laket segajočimi svetlimi rokavicami. Skoro vsaki je visel okoli vratu na drobni verižici eleganten binokelj ali pa lornjeta. Uniformovani sluge so se jim klanjali, jih vodili, hodeč pred njimi, jim odjemali vstopnice ter jim odpirali duri v dvorano. Povsod je vladal šum, nervozno tekanje, povpraševanje, odgovarjanje, žvenketanje novcev, drsanje, ropotanje in smejanje . . .

Ko sta vstopila Elza in Janko, se je obrnila za njima takoj trojica postavajočih in kritikujočih, svetu tako nepotrebnih članov blazirane »jeunesse dorée«.

»Eé . . . eé! — Piramidalen kebrček . . . eé . . . eé . . . superbel!« je meketal eden izmed njih, natikaje si monokelj, pa pačil svoj obrti obraz v strašne izraze.

»Krasna je, divna . . . ah! — Ti lasje . . . te oči, ah!«

»Ah, noga, noga . . . poglej vendar njeno nogo!«

Janko in Elza se nista zmenila za take duhovitosti. Hitela sta po pregrnjenih stopnicah navzgor . . . imela sta vstopnici za sedeža na balkonu.

Ko sta našla kupljena sedeža, je bilo gledališče že skoro polno. V parterju, na balkonih, na galeriji, po ložah in na stojiščih je tičala glava pri glavi namigavajočih, ozirajočih in klanjajočih se ljudi. Poluglasen govor in pridušen smeh je donel od spodaj, od zgoraj, od zadaj, od strani in od spredaj, da se je zdelo človeku, da je v središču vse te raznovrstne množice . . .

In še malo časa je minilo; tedaj pa so zažarele vse električne lučice, orkester tik pod odrom je zasviral rahlo, fino in ognjevito prekrasen valček, in — zmračilo se je po vsem gledališču . . . Začuli so se osorni »pst! — pst!« —: drama se je začela vršiti. Nastala je grobna tišina. Na odru pa se je razvijala in razvijala strašna slika korupcije, hinavstva, svetohlinstva, lizunstva, licemerstva in navidezne, lažnive npravnosti; slika, ki kaže z elementarnim vtiskom propalost v današnji družbi najvišjih desettisočnikov, katerih svilen obleka je posuta z biseri ter vonja po najprijetnejših parfumih in najdražjih esencah . . . slika družbe, katere vedenje in govorjenje je najprostejša komedija, slepitev slepega proletarijata in suženjskega plebejstva, ki meni, da vidi pred seboj gole tipe moralnosti, plemenitosti, dobrotljivosti in nesebičnosti . . . a naga istina je toli ostudna, kakor da se je valjala po smradni — kloaki . . .

O, »Magda«, »Magda«, ti klasična podoba modernega umetnika, kažočega nam jedno žrtev komedijantovske, svetohlinske morale! Naj bi se učile ob tvoji usodi resnične poštenosti i — na še matere — i na še sestre! —

V gledališču ni bilo čuti ni diha . . . Le zdaj pa zdaj je ušel komu tih, težek vzdih . . . Ko pa je zdrsnilo zagrinjalo in so z nova zažarele svetilke, si je brisal skoro vsakdo oči. Kakor bi se odvalila skala s prsi, so se oddihovali poslušalci, pa zakrivaje svojo pretresenost, se nasmihali drug drugemu, hvaleč nedosežno umetnico Sandrockovo . . .

Ko pa sta se ozrla Elza in Janko, sta videla, da sta plakala oba.

»O, gospica, to je resnična tragika,« je vzkliknil brez srama Poljanec ter si otiral solze, »tragika, ki mora geniti divjaka! Brez patosa klasikov — brez idealnega barvanja romantikov doseže umetnik z iskrenim slikanjem gole istine tolik uspeh!«

»To je ravno tista silovita moč resnice in pravice, ki se zateka dandanes v leposlovno obleko realizma,« je dostavila ona. »Kdo si mu upa ugovarjati?« —

»Mene pa je spomnila ta drama tudi besed modrega Shakespearea, ki pravi nekje: »Morala? Sodba o morali in nemorali? Pri

bogatincih je ne vidimo, ker je pokrita in odeta z baržunom, v svilo in sobolovino . . . pri ubožcih pa gleda skozi luknje raztrganih cap, da jo dosežeš celo s slamnato bilko!« — Da, da, to je ključ do upravičenosti naše sodbe o nravnosti: Vse smeš, samo da te nihče ne vidi! — Če pa grešiš očitno, s kolom po tebi!« . . . —

In šla sta proti domu. Oba sta bila razburjena in pretresena do dna duše. Molčala sta. V Jankovem srcu, rahločutnem kakor napeta struna, pa je gibalo, vršelo in sililo na dan nekaj, kar mu ni dalo pokoja že dva dolga meseca.

Motna razsvetljava ulic, samota, mrak . . . vse, vse mu je velevalo: »Zini, zini! — Tu je prilika, kakršne ne boš imel morda nikdar več . . .«

In iztegnil je roko, jo prijel rahlo za laket ter hotel izpregovoriti. Ona pa je mislila, da ji nudi svojo roko, in smeje se ga je oklenila; in zopet sta šla dalje, dalje ter — molčala . . .

Stopajoča drug tik družega, pa sta čutila oba, kako trepečeta . . . In vendar sta prišla prav do vrat Löwyjeve hiše, mučec se, nestrpno pričakujoč in želeč, da bi bilo že skoro vsega konec . . .

Ko pa je bila iztegnila Elza že roko, da bi pozvonila hišniku, je šinila Jankova desnica instinktivno za njo, se je krepko oklenila ter jo položila na njegove ustnice. In poljubivši njeno ozko ročico, je vzkliknil Janko, trepetaje, s solznimi očmi in bled kakor stena:

»Gospica . . . Elza . . . ah, moj Bog, koliko moram trpeti!«

Dalje ni mogel. Preveč se mu je tresel jezik. Roke njene pa navzlic temu ni izpustil iz svoje.

»Vi trpite? — In jaz, gospod doktor, trpim z vami . . . Ah radi vas!«

Tudi ona ni mogla dalje, zakaj omahnil je pred njo na koleno ter ji poljubljal obe roki, ihteč, jecljajoč:

»Elza . . . Elza! — Moja — vaš!« . . .

Tudi dunajske ulice so po deseti uri prazne. Zato ju ni videl nihče. In če bi ga bil tudi kdo videl, Janko se takrat za to ne bi bil brigal! —

Minila je ura in še ena, ko sta hodila še vedno ob Löwyjevi hiši gori in doli, neprenehoma govoreč; ko pa sta se utrudila, sta šla na klop v drevoredu ob Ringu. In ondi sta se domenila vse: Janko napravi s početkom julija svoj doktorat, pa sprejme takoj z oktobrom suplenturo na K—ski gimnaziji. Elza ostane samo do konca julija v službi. V oktobru se pa poročita. Janko je imel od dedine po rajnem očetu še do dvanajst tisoč. Živela bodeta torej lahko brez skrbi . . .

Tako sta se dogovorila.

Ko pa se ga je oklenila Elza zadnjič, da se poljubita, mu je dejala, poredno se smehljaje:

»Ah, koliko časa sem morala čakati! — In vendar sem te ljubila že takrat, ko si se mi predstavil, iz vse duše, iz vsega srca! — Ti pa nisi vedel — ah, bal si se me tako . . . tako . . .!«

In z nova ga je poljubila burno, strastno, zadušljivo, da se mu je vrtelo v glavi, kakor da je vinjen . . . Ta bojazljivec . . . ta sramežljivec! —

* * *

In kar sta sklenila, sta izvršila: dr. Janko je postal suplent na gimnaziji v K. — Elza pa njegova žena.

Bil sem celo na njiju poroki. Oh, oba sta bila tako lepa! Ona črnolaska krasnih, ognjevitih, kakor brušen topas se iskrečih oči, lahko zardelih, bledih, kakor vosek belih lic, v krilu nedolžnosti in čistosti, ki se je prilegalo divno njenemu klasično oblikovanemu nedriju in njenim bokom . . . on pa v elegantnem fraku, plavolas, vitek, postaven in — mirno srečen . . .

(Konec prihodnjič.)

Zunaj.

Spisal Radoslav Murnik.

»Kjer mnogi spe nevzdravno spanje,
Kjer kmalu, kmalu dom bo moj
In — tvoj.«

Gregorčič.

d ostrega, mrzlega vrhovja Kamniških planin pihljajo svežilne jutranje sape preko plodovite ljubljanske ravani sem proti tajnotihemu grobišču pri svetem Krištofu, plovejo hladni toki valovoma, mehko, laskavo črez staro ozidje doli na zimzelen, zeleniko, bršljan, počivajo, snivajo v žalobnih vrbah, finovejnih tujah, mrakotnih cipresah . . . In z nova se vzdignejo in zibljejo travo, pisane in duhteče cvetlice po mnogobrojnih gomilah . . .

Pomladansko jutro nad grobovjem!

Topli dnevi so izvabili zemlji čarobno bogastvo vonjavega, žarnobarvnega cvetja, zasejanega ljubim pokojnikom od milih rok. Po lahko klanjajo mesečne rože svoje temnordeče glavice in vabijo pestrokrile metulje k sebi; — vzdrhtavajo bisernobeli in bagreni klinčki, skromno

Vzor.

Spisal **Roman Košir.**

(Konec.)

tiri leta se poslej nismo videli. Mene je zanesla usoda na gimnazijo na Koroško, doktorja Janka pa na Štajersko.

Ko pa sva postala definitivna gimnazijska učitelja, on v M., jaz pa v Trstu, sva se po naključju sešla zopet . . . V Ljubljani so odvarjali novo deželno gledališče. Udeležil sem se otvoritvene predstave. Sedeč v parterju, sem pa nenadoma zagledal v pritlični loži svojega kolega. V istem hipu me je zagledal tudi on; živahno mi je pomigal z roko, naj grem takoj k njemu. Šel sem. Ko pa sva si po tolikem času zopet gledala iz oči v oči, sem ostrmel; zelo se je bil izpremenil. Dočim je bil Janko prej močan, zdrav, rdeč in skoro rejen, se mi je videl sedaj prepadel, bledikast, rumen, kakor da ga mori sušica . . . Tudi gospa Elza je bila v loži. A kakšna! Razvila se je v bujno, silno zajetno žensko. Oči, lasje in zobje pa so bili neizpremenjeni, še vedno čarobni.

Moral sem ostati pri njiju.

Po zvršetku igre sem ju spremil do doma. Gospa Elza je šla počivat, dr. Janko pa me je spremil v hotel. Ondi sem ga vprašal:

»Ali si srečen?«

»Nepopisno — neizrečeno,« mi je odgovoril. »Moja ljubezen do Elze raste z vsakim novim dnem — takisto njena do mene. Ah, prijatelj, ona je tako blaga, tako skrbna, tako sladka ženka, kakršne nima svet. Vsaki večer hvalim Boga na kolenih, ker mi je podaril ta vzor poštene soproge. Zares: čisto kakor sneg sem jo prejel v svojo hišo in čisto si hočem ohraniti do groba.«

Ni mi je mogel prehvaliti. Povedal mi je, da se on vsemu izogiblje, da ne hodi v nobeno družbo, da se ne bavi z nobeno drugo stvarjo, kakor s svojo ženo, pri kateri je vse ure, katere mu ostanejo proste izven šole.

»V njeni družbi se čutim najsrečnejšega!« mi je zatrjeval. »Kaj mi more podati boljšega tuja družba, kjer se pijančuje ali igra! — Elza je veleizobražena v vsej svetovni literaturi, a čita tudi vso politiko; pomeniva se torej lahko sama o vseh rečeh. Ker sva v vsem složna, se mi vrhu tega ni treba vsaj nikdar jeziti . . . O, prijatelj,

poišči si še ti tak zaklad, kakor je moja Elza, in prepričaj se sam, da ni nič lepšega od srečnega zakona!»

Kar pa se je spomnil, da bi mu utegnil morda jaz ugovarjati, češ, da nimata nič otrok. Dejal je torej:

»Res je, da sva se prvi dve leti žalostila, ker nama ni Bog dal nič potomcev. No, potolažila sva se radi tega sedaj že popolnoma. Zadovoljna morava biti, da sva tako srečna drug z drugim . . . sicer bi bilo res preveč sreče! Zdrava sva, ljubiva se, brez skrbi živiva . . . več si želeti, bi bilo skoro greh . . .

Potem pa je še dostavil:

»Sicer pa sedaj vzamem v hišo siroto, prav nadarjenega in lepega dečka ter ga celo posinovim, ako mi bo ugajal . . . Moja Elza se včasih vendarle dolgočasi, kadar sem v šoli. Zato me je prosila, da prevzamem z njo vred nadaljnjo odgojo malega Riharda, ki mora živeti brez matere pri tujih ljudeh.«

»Kaj je bila Rihardova mati?« sem vprašal, ginjen tolike plemenitosti prijatelja Janka.

»Hišna pri baronu A. na Dunaju. Umrla je v otročji postelji, ko se je bila ponesrečila s svojim ženinom — baronovim kočijažem . . .«

Ko sem ju drugi dan pred svojim odhodom v Trst posetil na domu, sem se z nova uveril, da sta Elza in Janko idealen zakonski par, katerima po adoptaciji sirotka Riharda ne bo nedostajalo prav nič več do popolne sreče. Želeč jima dolgotrajnost te sreče, sem se poslovil. Krasna gospa Elza pa me je povabila z najlepšim smehljajem svojih dražestnih ustnic, naj ju posetim zopet, če pridem kdaj mimo; jaz pa sem ji to obljubil z veseljem. — —

In zopet sta bili minili dve leti zatem. Odpravljal sem se na velike počitnice. Hotel sem jih prav vrlo dobro izkoristiti, zato sem bil sklenil, da pojdem najprej za štirinajst dni — dokler še ne bo prehude vročine — na Dunaj k svoji omoženi sestri; potem se pomudim par tednov na Bledu, zatem pojdem domov, končno pa se oglasim pri prijatelju Poljancu.

Ko pa sem zapuščal svoj zavod v Trstu, me je srečal šolski sluga Karlo.

Karlo je bil rojen Italijan, mlad mož, kakor oglje črnih, svedričastih las, temnih, živih oči in lepih, koketno navihanih brčic. Prisodil bi mu nekaj nad trideset let.

Pozdravil me je, kakor vselej, izredno vljudno, ob enem pa elegantno zavihtel svoj beli klobuček nalik dunajskemu kavalirju.

»Zdravi, Karlo!« sem ga nagovoril.

»Mostro! Vi že odhajate, gospod profesor!« se je čudil Karlo.
»Želim vam najlepših počitnic.«

»Nadejam se i sam najlepših,« sem mu odgovoril. »Zlasti na Dunaju in na Bledu mislim . . .«

»E, perdio, na Dunaj pojdete? Hotel bi z vami, signor . . . ah, če bi smel!«

Počehljaj se je za ušesi in napol turobno, napol šegavo zrl pred-se.

»Naj li koga pozdravim v vašem imenu?« sem ga vprašal šaljivo.

»Osteria, za eno bi hotel res vedeti, ali je še ondi . . . samo za eno,« je dejal zamišljeno. Zamahnivši z roko, pa je pristavil: »Pa kje bi jo človek iskal? Izginila je brez sledu, brez tiru . . . In vendar madonna! — Krasna je bila, da je ne pozabim do smrti.«

»In kaj je bila?«

»Učiteljica, signor; eh, fina, elegantna dama,« mi je odgovoril.
»Skupaj sva služila v isti hiši. Dio, dio, to so bili časi! Lazila sva z gospo po svetu iz kraja v kraj; zapravljali smo denar po Evropi, Aziji in Afriki. Diavolo! Saj smo lahko, ko je bil baron milijonar! — Jaz sem bil tedaj še mlad in — smem reči — tudi lep dečko. Vraga, ljubic sem imel kakor tisti Leporello — na vsakem prstu dve. — Ona pa je bila dvajsetletno devče — lehkomišelná ter je strastno tičala ne-prenehoma v zaljubljenih romanih, pa potrebna je bila ljubezni kakor na suho vržena riba vode! In to sem vedel jaz dobro; zakaj žensko spoznam z enim pogledom . . . Iskal sem prilike, dolgo, dolgo zaman . . . obupal pa nisem. Vsakdo je tepec, kdor obupa pri ženski! In našel sem priliko — o, madonna! — našel. — Signor, takrat sem šele spoznal, kaj je ženska strast! O krasne, divne noči v Carigradu! — Minile so prenašlo . . . Iz Carigrada smo se peljali v Aleksandrijo, tam pa smo bivali ločeno, ker ni bilo prostora v hiši za vse. Jaz in neka stara dekla, ki je bila že petnajst let v baronovi hiši, sva morala stanovati drugje, ker sta prišla za nami tudi mladi baron in njegov ,profesor'.«

»Mladi baron? — kako mu je bilo ime?« sem naglo vprašal.

»Robert . . . ali ,Robi', kakor smo ga klicali,« je odgovoril Karlo.
»Kako se je pa pisal tisti ,profesor', ki pa pravzaprav ni bil res, to sem že pozabil . . . Toliko pa je istina, da je bil Madjar, in da se mi je radi njega gospodična izneverila ter se obesila nanj. Brr! Proklete babe! Vse so enake — gosposke in kmetiške — zvestobe ne poznajo! Nu pa, saj je tudi prav tako. Maledetto, vedno ene in iste ljubezni se človek naposled tudi naveliča, naj bo še tako lepa in sladka!

— Tako torej tudi jaz ne bi bil nikdar nič rekel, če bi me bila pozneje pustila na miru.«

»Pa vas ni? — Kaj vraga!«

»Dio santo, ni me!« je zaklel Karlo. »In vsled tega sem izgubil najboljšo službo, katero sem kdaj imel.«

»Kaj mi pravite! Radi nje ste izgubili službo pri baronu? — Kako pa je to vendar bilo?«

»Ecola. V Egiptu smo ostali skoro tri mesece; delali smo izlete ob Nilu, dokler ni minila zima v Evropi. Potem smo se vrnili h gospodu na Dunaj. In jedva je preteklo še tri tedne, ko je nastal v hiši vihar, kakršnega si ne želim doživeti nikoli več . . . Gospa je obdolžila krivde 'profesorja' ter mu odpovedala takoj službo — on pa je obdolžil mene ter v dokaz pokazal baronici guvernantino pisemce, katero mi je bila pisala še v Carigradu, a sem je bil menda po nevedoma izgubil, da je je našel oni. Baronica je tedaj meni odpovedala, pa z nova vzela 'profesorja' v hišo . . . Nu, tudi jaz sem imel zoper 'profesorja' cel kup dokazov. Posledica vsega pa je bila ta, da je bil 'profesor' še v drugič odslovljen — z nama pa tudi uboga guvernanta, ki si poslej ni vedela nikamor pomagati. Sirota je bila! — Meni se je tako smilila! A kaj, pomoči ji nisem mogel; iskati sem si moral sam nove službe.«

»Ali je niste pozneje nikdar več videli?« sem ga še vprašal.

»O pač! Dio mio, na jako žalostnem kraju: v javni dunajski bolnišnici na dvorišču. Madonna, kakšna je bila! Prej močna, bujna in vesela — tedaj pa obupna in sama kost in koža! Veliko je prebila. Tudi lakote menda! Ubožica! — Prosil sem jo, naj mi odpusti, in odpustila mi je vse. Eh, dobro dekle je bila! Pa pametno, prebrisano, da ji ne poznam para . . . Ali veste, kaj je naredila?«

»Kaj li?«

»Poleg nje je ležala kmetiška dekla s svojim otročičem, ki je bil krščen za Riharda.«

»Za Riharda!« sem vzkliknil strmeč. »Za Riharda pravite?«

»Nu, da, za Riharda . . . pa zakaj se temu tako čudite?«

»O, nič, nič. — Zdelo se mi je tako neverjetno, da bi imeli kmetiški otroci tako ime,« sem legal. »Pa kaj je bilo z Rihardom?«

»Umr! je.«

»Umr!?! — Ni mogoče.«

»Da, da, umrl je isto noč kakor njegova mati. Eh, izvestno je bil tega vesel njegov gosposki oče! — Toda sedaj pride Elzina — maledetto! — da, Elzina zviijača. Čujte, kaj je storila! — Ko je videla,

da je dekla mrtva, je segla pod njeno zglavje ter vzela iz snopiča različnih papirjev Rihardov krstni list ter ga skrila:«

»A čemu?«

»Ha, tudi jaz sem jo vprašal: čemu? — Ona pa se je lokavo nasmejala, češ: „svojega Jana oddam na deželo z imenom Rihard ter se izdam le za njegovo sorodnico . . . To mi bo koristilo, ko si bom iskala nove službe, in tudi še morda pozneje katerikrat“ . . . Oh, ženske so zvite! Vedno vam padajo na noge kakor mačke, in gladke, urne so vam, da znajo ulti tudi skozi najmanjšo vrzelco, katero jim še pusti ušoda . . . Elzi sem dal tedaj še par goldinarjev kot star prijatelj, in v prijateljstvu sva se poslovila . . . Videla pa se nisva pošlej nikdar več. Jaz sem dobil službo v Gorici, od ondi pa sem prišel semkaj. — Da bi se Elzi le vsaj tako godilo, kakor se meni! Želim ji še vedno najboljše sreče, saj oni dnevi v Carigradu mi ostanejo navzlic vsej nesreči, katero so mi rodili za hip, vendarle ne pozabni!« . . .

Tako je govoril šolski sluga Karlo. — Poslovila sva se. —

Ko pa sem se oglasil letos avgusta meseca pri svojem prijatelju Janku, sem našel v njegovi hiši že posinovljenca: krasnega vitkega dečka gostih črnih, svedričastih las, ognjevitih, silno živih oči in temne polti. Star je bil menda okoli devet let.

»Evo ti našega sinka!« mi ga je predstavil prijatelj, še bolj suh, medel in bolehnjše barve. »Vse je šlo prav gladko. Elza je dobila njegov krstni list — mati je mrtva, a oče se je izgubil. — Varuh pa je bil vesel, da je rešen odgovornosti. In sedaj je moj pa Elzin!«

Ljubeznivo ga je božal po kodrih ter mu poljubljal lica.

»In prekrstili smo ga tudi že!« je pristavila lepa gospa profesorica, vsa srečna, da ima tako vrlega moža in tako čilega — sina. »Ime mu je Rihard; midva pa sva mu pridejala še ime Janko, in tako ga kličemo . . .«

Preživel sem potem par divnih dni v hiši prijatelja Poljanca, ki mi je še neštetokrat zatrjeval, da je njegova Elza »angel, vzor soproge in — matere, kakršne nima svet . . .« In z nova in z nova mi je prigovarjal, naj se oženim, da bom še jaz »tako vsega zavidanja vreden mož in oče« . . .

Jaz pa sem — molčal.

